

Хрестини

Осип Маковей

ХРЕСТИНИ

В домі судді Володислава Данкевича по кількох днях нервової метушні настав спокій. Все було в порядку; молода мати лежала в ліжку, але почувала себе дуже добре, а маленький синок, поки що безіменний і не приналежний до ніякого обряду, віри і народу, спав спокійно у візочку двадцять годин на добу і міняв свою червону шкіру на більш людську. До нього у візочок заглядала з цікавістю трилітня сестричка Ядвіся; заглядав часом і батько, вернувши з суду; однак малий горожанин приймав сі оглядини байдуже; часом лише якимись дивними голосами, що мали бути першими вправами в плачу, протестував проти всякого непокоєння перших днів його життя.

В домі вела лад тепер мати судді, вдова по судовім раднику, жінка вже стара, сива і дуже поважна. Звичайно проживала у одній з замужніх доньок, але при такій справі, як прихід внуків на світ, она завсігди мусила бути, і тому трохи не щороку доводилося їй не одну нічку недосипати коли не в сеї доньки, то в другої, або третьої, або ось тепер і в сина. Она тут мусила бути ще й тому, що друга мати, теща її сина, не могла приїхати, бо муж її занедужав на тяжку інфлюенцу.

Уже два тижні минали від народин малого аноніма.

Бабуся непокоїлася, бо вже давно не бачила внуків від доньки, у котрої жила. Але саме в пору заповіла свій приїзд друга мати, бо муж поздоровшав, отже, пані радникова збиралася вже до від'їзду.

— Слухай, Владзю,— сказала вона синові,— я завтра від'їду, бо мене вже тут не треба.

— Шкода,— відповів син,— я спокійніший, коли мама у мене.

Розмову вели вони по-польськи в окремій кімнаті, так що жінка судді її не чула.

— Не маєш чого лякатися,— говорила старенька пані,— все в найліпшій порядку. Одно ще хотіла я тебе спитатися: як ти думаєш сина охрестити,— на польське чи на руське?

— Коли я греко-католик, то і мій син повинен бути таким.

— І я так думаю, сину, і прошу тебе не відрікатися обряду батька і своїх предків. Бог один — і ти не мішай політики до такого діла. Має Казя свою Ядвісю, римо-католичку, то син повинен іти за тобою.

— Казя буде дуже невдоволена,— замітив син.

— Нехай она собі протестує, а ти на то мужчина, щоб поставити на своїм. Твій дідусь був поважним руським священиком. В домі його, правда, говорилося по-польськи,— як затирила я,— але він завсігди уважав себе русином. А твій тато був також русином і своєї церкви не відрікався.

Судді не треба було сего казати. Він пам'ятав добре, що хоч у домі его покійного батька говорилося також не інакше, тільки по-польськи, однак батько дуже правильно

ходив до церкви; а мати — хоч з роду римо-католичка і полька — дуже шанувала всі руські свята і справляла своєму чоловікові також руський святий і щедрий вечір, на Великдень і зелені свята, коли були окремо, а сама у той час ходила з мужем та з дітьми до церкви, навчаючи їх однакового поважання як для костьолу, так і для церкви. Так всі діти дома зросли і зовсім щиро тішилися, що мали подвійні свята. Коли ж подоростали, лишився у них в душі останній слід колишньої руськості — значне поважання для греко-католицького обряду і через те якась мимовільна, хоч і не зовсім певна терпимість для русинів.

Суддя дуже прикро відчував се, що его жінка Казя маловажила "его" свята, але, як уступливий муж, для спокою в хаті не починав ніколи бучі із сеї причини; зрештою як чоловік нових часів не клав великої ваги на всякі різдвяні та великодні церемонії.

— Як ти думаєш сина назвати? — питалася его мати.

— Я хотів би, щоб називався так, як наш небіжчик тато: Миколай.

— Дуже красно, сину! Пієтизм гідний похвали...

— Що з того, коли Казя не годиться. Она хоче, щоб називався Казімір або Збишек. Чого їй так той Збишек красно звучить — я не можу її зрозуміти.

— Ну, називайте, як вам подобається, але обряду не рухайте! Якби наш тато жив, він би тобі так само порадив, як я раджу.

Суддя дивився на свою маму, як на який гарний, старий, святий образ, і немало дивувався, бо ся сива, поморщена бабуса була немов якоюсь старинною пам'яткою з давніх, ліпших часів у Галичині, коли ще національні пристрасті не робили такого спустошення між людьми, як у нових часах. Она майже не може зрозуміти, що задля самого охре-щення дитини в греко-католицькім обряді тепер перша его жінка, Казя, загнивається, а хоч дім его чисто польський і він сам зовсім лихо говорить і пише по-руськи (він се відчуває), товариші з суду і поляки в місті не похвалять его за таке охрещення сина; може, й в авансі пошкодять — всіляко буває... Старенька мати не хоче бачити нових часів, не займається ними, нагадує покійного мужа і в руське свято ходить і тепер в церкву молитися за него; мабуть, здається їй, що в церкві її мужа бог радше вислухає молитви за него, за "русина".

Ті думки і звичаї матері добре відомі судді, і він виразно відчував, що зробив би їй велику прикрість, не послухавши її. Але він і сам не сумнівається довго, бо в душі его це з тих часів, як він разом з покійним батьком — двох греко-католиків у хаті — обходили "свій" Великдень і маму разом з доньками приймали на "своім" руськім святі, ще з тих часів бринить те широке і миле "Христос воскрес", співане досвіта коло церкви. Він чує свою дрібну хлоп'ячу руку в руці батька, що веде его до церкви, він бачить, як вдома батько вчить его три рази хреститися і руського "отче нашу" зі словами "їже, да" і іншими, котрих він не міг тоді зрозуміти, — коротко сказати, в душі его ніяк не щезають враження молодих літ. І хоч він сам себе вважає поляком греко-католицького обряду, — не чує такого шаленого розгону у своїм польськім патріотизмі, який помічає в інших, — все его щось стримує і в'яже. Поляк він — але, очевидно, не цілий, неповний, з якимсь пятном, котрого не можна спекатися... Та й не треба! Бо се

п'ятно — він се чує серцем — нагадує йому всю его чудову, безжурну молодість, доброго батька і любу маму,— всю ту домашню атмосферу, в котрій було стільки сонця, погоди і спокою.

При розмові з мамою про сина, котрим він так тішився, всі ті думки про минуле і теперішнє являються у него блискавицею, але виразно, бо ж він їх не раз передумав і відчув, покидав і наново розбирав, хоч і не міг ніколи довести їх до повного ладу.

— Казя не згодиться,— повторив він ще раз,— хоч я поляк, але її й то разило, що я греко-католик^ Се жінка з нових часів, не така, як мама. Уже кілька разів намовляла мене, щоб я змінив обряд. Хоч любить мене, але не прощає мені мого обряду. Сердиться, коли часом до церкви загляну. Rusinem прозиває...

— А ти від чого мужчина?! — обурилася мати.— Нехай буде рада, що такого мужа дістала! Овва, які мені маєтки внесла в твоє господарство! Та ще не мала би пошанувати твоїх переконань! Пам'ятай, не піддавайся! А якби що до чого — може, не злюбить собі дитини — телеграфуй до мене, маю дуже добру мамку, пришлю тобі! Не вступайся, пам'ятай! Тато на другім світі гнівав би ся... І я не бажаю собі того. Могла я слухати твого тата, може й она послухати. Се її обов'язок.

"Яка се старосвітчина!" — думав собі при тих словах син-суддя, але не сказав нічого, тільки поцілував маму в руку. Здавалося йому, що він сей поцілунок дав всім тим давнім, добрим часам, котрі тепер майже казкою здаються. Відлетіли і не вернуться. Замість них прийшла національна боротьба, сліпа, зажерта, повна ненависті і злоби, тіснота на широкій землі, затруювання короткого і так життя різними кличами, що скорше чи пізніше переживаються і вимирають так само, як все на світі...

Поки суддя Данкевич не мав сина, він ніколи не застановлявся надто глибоко над тим, що его тепер, при розмові з матір'ю, вперше тяжче заболіло. Аж отсей нехрещений маленький немов у візочку майже зажурих его. Правда, малому все було байдуже; аби поживився, виспався і скупався, він більше не бажав. Та ось надходить уже перший великий клопіт з ним — приділювання его до сего чи того народу, без его відому. Ему й не сниться, що батько і мати можуть при сій нагоді посперечатися, що з хати їх може щезнути спокій. Проте сеї пригоди не минути і чим скорше її перебути, тим краще. Аби лише Казя зовсім виздоровіла.

На другий день приїхала теща. Молода ще жінка, літ коло сорок, пристроєна по моді, у величезнім капелюсі з довгим струсиним пером. На її приїзд мати судді сама приготувала красний, як звичайно, обід, щоб за ним ще троха поговорити зі всіма і потім від'їхати, лишаючи сина, і синову, і внуків на опіку другої матері. По безчисленних поцілухах і об'явах радості із-за того, що, слава богу, всі здорові, родина засіла до обіду і, звісно, заговорила про того, що стягнув їх отеє разом, про маленького аноніма в колисці. Молода мати, бліда і втомлена, але задоволена, сиділа також при столі, хоч мало що їла.

— Треба би сими днями охрестити внука,— заговорила теща, звертаючися до свахи немов з питанням, немов з просьбою о пораду.— Може би, пані ще лишилася кілька днів, до хрестин.

— Не можу, та й не треба, коли вже пані тут,— відповіла сваха.

— Як же ж гадаєте его назвати?

— Я хотів би его назвати Микола.

— Ах! — запротестувала теща.— Се якось по-хлопськи.

— Мій муж так називався,— замітила старша бабуса спокійно.

— Перепрошую вас, пані, я забула, я не думала нічого злого,— схопилася теща.—

Розуміється, ім'я нічого не значить.

На тс пані радникова сказала знов спокійно:

— Я порадила також Владзьові, щоб охрестив сина в греко-католицьким обряді.

— Ніколи в світі! — скрикнула нараз синова, і кров заграла на її блідім лиці.

— Успокойся, дитинко! — заговорили в один голос обидві матері.— То ще час подумати над тим.

— Я умру! — додала ще синова, і кілька сліз скотилося з її гарних синіх очей.

Настала прикра хвилина, під час котрої здавалося, що се не родина, тільки вороги сидять коло себе. Пані радникова перервала прикру мовчанку словами:

— З такої причини ніхто не вмирає, а при шлюбі на те присягається мужеві послушенство, щоб его виконувати,— тим більше, коли муж добрий.

— Я не хочу! Я не хочу! — спротивилася синова, розплакалася і вийшла до спальні.

— Прошу мені не беспокоїти дитини тепер, коли она ще хора,— обстала мати за донькою і встала з крісла.

Примерклі сиві очі бабусі блисли обуренням, але она змовчала і тільки по хвилині відозвалася:

— Я за годину від'їду, і ви всі можете інакше постановити, як я раджу. А коли я відважилася сказати свою думку, тс се тому, що мені дорога пам'ять мого мужа і що я признаю собі також деяке право до свого сина. Притім і я вважаю себе доброю полькою.

На сі тверді, спокійні слова молодша мати не відозва-лася, але вийшла за донькою до спальні. Се виглядало на зневагу.

Відпровадивши матір, Данкевич пішов до суду. Був тут до шостої години вечора і втомлений та невдоволений вертався додому. Не міг забути події при обіді і передумував її на різні лади. То здавалося ему, що для святого спокою найліпше буде уступитися жінці, то знов згадував слова своєї матері і признавав їм правду. Ще найвигідніше було б,— так гадав він собі,— коли би хрестини відложено на пізніше. Теща від'їде, жінка буде зовсім здорова, тоді і прийде час поговорити спокійно та розумно про справу.

Назустріч судді надійшов польський священик.

— А! Гратулюю пану судді сина! Маєте свого наслід-ника престолу.

Суддя зчудувався, бо хоч у малім містечку все всім відоме, але такі новини, як діти, се більше цікаве для жінок, як для священика.

— Дякую,— відповів коротко.

— Була в мене ваша теща і умовлялася, коли би охрестити вашого сина. Маєте вже

хресних родичів?

— Ні! — сказав суддя спокійно, але в душі почув нараз таке велике пересердя, що ледви стримав себе.— То ще час на хрестини! Не знаю, чому моїй тещі так спішно. Ледви приїхала і вже журиться тим, що до неї не належить.

Суддя не сказав всеї правди, але і священник не доповів всего, що чув від тещі,— і так оба маломістечкові дипломати попрощалися і розійшлися.

Данкевич пішов скорою дорогою додому. Застав тещу при тім, як ладила підвечірок. Поцілував її в руку і ждав, чи не скаже чого про те, що була вже в польського священника.

Теща говорила про Ядвісю, про Казю, про бабусю, що від'їхала, але ні словом не згадала про свої заходи щодо

хрестин. Він зрозумів, що се вже в его власній хаті скоїлася змова проти него, і якось аж надто виразно бачив тепер і відчував надмірну чемність і солодкість у поступках своєї тещі і жінки. Обі намовляли его брати ще шинки та попоїсти, обі добачили у него перетомлення, нарікали на гіркий стан судейський, та потішали надією, що він небавом стане секретарем, перевезеться в більше місто, буде мати більші доходи, менше праці і т. п.

Він слухав сего безнастанного і досить свобідного говорення, відповідав і сам — і на хвилину забував, що вернув до хати з думкою спитати тещу, чого мішається не в своїй речі. Сего вечора так і не зійшла бесіда на хрестини, теща клалася спати з думкою, що зять нічого не знає про її розмову зі священником, а той знов думав у ліжку, що, видко, теща не досить хитро взялася до справи; мабуть, числила на те, що священник не стрінеться з зятем, або не просила его мовчати. А може, ся незвичайна, надмірна прихильність тещі і жінки до него сего вечора саме вийшла з поради польського священника? Здається, що так, бо він добре знає, що суддя греко-католик і при хрестинах сина треба его згоди. Отже, се план, збудований на его доброті і податливості.

Суддя, призвичаений вже в суді до здогадів і складання подробиць в цілість, немов наяву бачив тещу у латинського пароха, чув їх нараду, чув потім розмову тещі з его жінкою — усе те було для него ясне — одного тільки не міг здогадатися, як се задумали жінки его заскочити непри-готовленого. Сі думки довго не давали ему спати; він сердився, згадував батькову хату, розмову з матір'ю, свою любов і женитьбу — і перший раз від весілля почув щось, немов жаль, що "так" оженився, а не інакше.

Жінка его була донькою касира магістрату в Т. Хоч він великого посагу не шукав, проте таки не сподівався, щоб навіть на перше господарство не дістав того, що потрібне, аби не попасти відразу в довги. Тим часом прийшлося, замість тестя, просити рідну матір о поміч і ще довг лишився. Перші роки подружнього життя були з тої причини таки доволі прикрі. Тому він і пішов на "глибоку провінцію", бо тут легше о зарібки з комісій.

І всього того теща і жінка і навіть тесть — польський воїн з 1863 р., що мав бути у повстанню в 15-ім році життя, чому суддя ніколи не вірив,— всего того они всі мовби не

бачили і не цінили. Теща і сьогодні величала свою Казю, як би без її господарки дома суддя не мав уже ані в що вбиратися, ані що з'їсти. Все її заслуга, а що він не раз вертає із суду справді трохи не на смерть утомлений довгими розправами, такий знівечений, що нічого їсти не може, поки не відпічне хвилину — сего теща не бачить і не знає і не питається о се, а Казя, видко, не розповість.

Пересердя щораз більше розбирало суддю, будило в нім жаль і підозріння, може, і безпідставні, та мучило его далеко поза північ. Він уже бажав собі про ніщо не думати і саме тоді хмарою спадали на него різні думки, котрих ніяким способом не міг відігнати. Нарешті заснув над ранок; уже світало.

Встав невиспаний і як збитий. Треба було йти до праці. Теща і жінка ще спали. Поснідавши, вийшов на улицу. Був гарний весняний день. Він ішов помалу, роздивлявся по городах і безнастанно нагадував собі думку якогось поета, що чоловік, з ким би не жив, а все є с а м, самотній. Не знати, звідки вчепилася его та думка з самого ранку і вже зо дві години не покидає его втомленої голови. Що оіо — ся думка? Здається, нісенітниця якась! Аж ні! — не така она безглузда, як виглядає... От хіба батько-мати самотні вірні, щирі, безкорисні приятелі своїй дитині, — та й то не всі і не завжди — а так справді чоловік сам, самотній, тілом між людьми, а душею на самотній пустині...

— Я зденерований, от що! — сказав собі суддя. — І вся та кепська філософія навіть на підпал не здалася! Але — як-то людська думка скаче не раз скорше блискавиці — мій син мусить бути греко-католиком! Тут іншого виходу нема і не буде!

Коли суддя Володимир Данкевич груди собі виговорював, судячи справи отупілих і темних селян, з котрих безпечно більша половина могла на добрий лад обійтися без суду, — его теща і жінка при сніданні додумалися до того, що він добрий і уступить. Чого б ему так дуже на тім залежало, щоб син був "русином"? Адже він сам не є русином, тільки всего, що греко-католик, чим собі лише шкодить. Нащо має й дитина терпіти від обряду? Не ті тепер часи, що були давно, — тепер, коли ти поляк, то вирікайся і грецького обряду! Остатні возні і слуги додумуються до того, а він, суддя, не хоче сего зрозуміти... Мати намовляла — от що! Добра полька! Але де старій бабусі розуміти новітній свідомий польський патріотизм!

А заким ще суддя вернув додому з суду, мати з донькою придумали, що найкраще хрестин не відкладати, знайомий аптекар з жінкою будуть хресними родичами, священик прийде додому — і хоч би на те прийшов і Владзьо, то чей же пароха і кумів не викине з хати. Казя впевнювала, що він "скандалу" не зробить, тим більше, коли дома є її мати; обі разом чей дадуть разом раду "упертому" русинові.

При обіді не зауважив суддя нічого незвичайного, хіба те, що обід був "парадний" і обі пані вибирали ему щонайліпші кусочки та жалували его, що він такий змучений. По обіді він поклався у своїй кімнаті на отоману, щоб трохи відпочити, коли тихцем підійшла до него его чотирилітня донечка Ядвіся; здавалося, що хотіла хвилину побавитися з батьком.

— Нині прийде до нас ксьондз, — почала она бавити тата.

— Хто казав? — спитався суддя неспокійно.

— Бабуся казала і торта зробила такого доброго! Я так тішуся. Увечір буду їсти.

— Чого ж ксьондз прийде?

— Щось буде з братчиком робити. Він буде Бишко називатися. Я так тішуся!

— Ну, добре, добре! Іди, Ядвісю, побігай собі трохи, татко хоче спати...

Ядвіся вийшла, але татко не заснув ні на хвилину. Полежав троха, потім встав, написав білет до польського священика, щоб сьогодні не приходив, бо зайшли непередви-джені перешкоди, перепросив, вложив білет в куверту, заадресував,— і вийшов з хати. По дорозі стрітив свою слугу, яка несла з міста кіш з фляшками пива і вина.

— На котру годину призначила пані хрестини? — спитався зовсім спокійно.

— На сьому.

— Ну, добре! Іди!

Сам же пішов просто до руського священика. Той трохи здивувався, а як довідався, о що йде, втішився.

— Дуже радо прийду. Я й не знав, що ви, пане суддя, греко-католик.

— З діда-прадіда. Мій дід був священиком, так як ви... Отже, прошу прийти точно о шостій годині і, хоч би моя жінка і теща противилися, охрестіть мені сина Миколаєм, бо так мій батько називався, і не звертайте уваги на протести. О шостій годині — прошу не забути!

Він говорив се спокійно, але коли вийшов від священика, на улиці махнув енергічно паличкою, мовби обганявся перед собакою. Найбільше сердив его сей наївний підступ тещі і жінки, котрим здавалося, що заскочать его несподіванкою і в останній хвилині намовлять до згоди. Не уважають потрібним порозумітися з ним, значить: не вірять ему, маловажають его і зневажають. За що? Адже він чоловік такий спокійний, поважний і прихильний до жінки і її родини! Нікому ніколи не сказав лихого слова; коли жінка часом завередувала, уступався з очей; цінив домашній спокій вище всего і дбав про хату. В карти ніколи не грав, не запивався, грошей не тратив... Тільки шанувати его за все те і ему зробити хоч сю малу уступку при хрестинах сина... для пам'яті его батька, для доброї бабці, для пошанування его власних думок і почувань.

— А! — зітхнув він голосно і затиснув кулаки, так як се не раз при фізичнім болю робиться.

Він йшов до суду, але не вступив до своєї канцелярії, лише прикликав возного, щоб заніс білет до священика. Саме в хвилі, як уже виймав білет з портфелю, роздумався і замість до священика — послав возного по папіроси до трафіки. Сам тим часом ходив перед будинком суду і думав: "Що ж? Нехай і він прийде! Але о сьомій годині! По всім! Нехай теща приймає гостей! Адже приготувилася!"

Возний приніс папіроси, і Данкевич пішов до маленької цукорні, яка була в містечку. Півроку вже тут не був, але тепер не знав, що з собою почати, в суді не всидів би, додому не хотів зараз вертатися, отже, хотів прочитати часописи і напитися чорної кави.

У цукорні сидів з півгодини і, читаючи часописи, все думав про свій клопіт. Прийшло йому на думку, що не годиться латинського священика в поле виводити. Коли б знати, що се він порадив тещі, як его — суддю — вивести в поле, не дбав би, а так... ліпше явно і одверто сказати ему: "Вибачайте! треба ж і мене спитати! Се ж м і й син, а не тещі!" З тою думкою він встав, щоб піти до латинського пароха додому, коли саме сей парох надійшов до цукорні. Він був тут трохи не щоденним гостем. Тільки тепер зміркував суддя, що він сподівався застати его в цукорні, що ся думка була в него, бо знав звичаї его,— що він хотів з ним поговорити і шукав нагоди, лише не мав ще рішучої постанови. От і можна буде тепер поговорити.

Священик присівся до судді. Оба говорили про політику світову, державну, краєву, повітову і містечкову, обговорили все докладно, випили чорну каву і по дві чарки коньяку, котрі казав дати суддя,— минула вже майже година і священик ані слова не згадав про хрестини в судді, на котрі був запрошений.

"Так-то оно?!" — думав собі цілий час суддя і сміявся в душі. Рад був, що стрітився зі священиком, бо, не знати від чого, почув кращий настрій в собі, журба мов уступилася. Попрощався з парохом і пішов, мов нічого не сталося, майже зовсім спокійний додому. Була вже четверта година.

— Чогось дитина хора,— сказала ему теща зараз на вступі.

— Я знаю,— відповів суддя.

— Звідки знаєш? — здивувалася теща.— Адже то нема ще й години, як щось їй сталося?

— Що ж сталося?

— Сама не знаю, що. Суддя підійшов до візочка.

Син спав цілком спокійно і виглядав цілком звичайно. Суддя притулив руку до чола дитини,— гарячки не було. Однак — не без злоби в душі — суддя вийшов до кухні і казав слугі йти до лікаря.

— Та на що? — спитала теща.— То минеться і без доктора.

— Іди по доктора, коли я кажу! — приказав суддя рішуче.

Слуга пішла.

Здавалося, що розмова була спокійна і до речі, тим часом аж до приходу лікаря ніхто в хаті не відізвався, лише мала Ядвіся гомоніла, бігаючи з балоником по підвір'ю. Прийшов лікар, оглянув сина і сказав, що давно вже не бачив такої здорової дитини. Навіть не написав ніякої рецепти.

— А тобі, Казю, нічого не хибує? — спитався суддя.— Може би, пан доктор що порадив, коли треба.

— Мені нічого не хибує,— відповіла жінка коротко.

Лікар вийшов, і в хаті знову стало тихо. Жінка, очевидно, бажала щось приготувляти, тим часом суддя був на перешкоді. Він ходив по всіх кімнатах і заглядав без потреби у всі кутки. Почувався притім таким сильним, спокійним і добрим, як мало коли.

— Що то? Мама якийсь бал робить? І шинку бачу, і торт, і вина? Се що буде?

— Нині будемо хрестити Збишка,— відповіла нарешті теща.— Ти не маєш нічого проти того?

Теща хотіла сказати сі слова якнайсолодше, але не вдалося їй.

— Владзю, мій коханий,— обізвалася жінка Казя, притулюючися до мужа,— ми не хотіли тобі клопотати голову тими заходами, а тут дитина хора, треба чимскорше охрестити...

— Казю! — наказав суддя жінці пальцем, мов дитині,— сей аргумент відпадає, мусиш інший видумати. А щодо хрестин, то я, очевидно, не противлюся, тільки, може би, его Збитком не називати.

— То, може, Казьом, так як жінка? — підхопила теща вже солодше, як перше.

— А чому б не Миколою, так як мій тато?

— Се руське, хлопське! — запротестувала жінка.

— Ну, а якби і руське і хлопське! — передирався суддя з очевидним вдоволенням.— Чи ми такі великі пани? Яка мені шляхта?.. А коли вам о те йде, то і я якийсь шляхтич... Коли ж прийде священик?

— О сьомій.

— Польський?

— Наш!

— Ну, а коли б я так на се не згодився, тому що я господар в хаті і батько, то що б сталося?

Теща і жінка зі страхом подивилися на суддю, бо его голос із жартівливого змінився на поважний і майже острий.

— Чи то випадає, щоб мене підбурювати, як дитину, і потайки укласти щось таке, що мене мусить образити?

— Але ж, Владзю! — втихомирювала теща.

Суддя встав і, мов у суді засуд виголошував, сказав спокійно і поважно:

— О шостій годині прийде до нас руський священик і охрестить сина Миколою. Така моя воля!

— Боже мій! — скрикнула теща.— Ти хочеш Казю вбити! Ти її не любиш! Она ще хора! По такій слабості! І ти не уважаєш!

Теща розплакалася, обняла свою доньку, котра зблідла, і обі з плачем вийшли з спальні.

— Не я Казі не люблю, тільки она мене не любить, коли в такій справі не числиться зі мною!

Сі слова кинув суддя за жінками, як камінь, і, коли они у другій комнаті заводили, як по мертвім, він сів розсерджений при своїм бюрі і закупив папіроску.

"Ти хочеш Казю вбити! Ти її не любиш! От що! — думав собі суддя і сердився, сердився без кінця.— Я не люблю жінки?! І чого ж ще треба, аби доказати свою любов?! А! того я не сподівався!"

Встав з крісла, пішов до спальні, де теща і жінка сиділи на канапі, мов дві переслідувані невірлиці, і з порога сказав до них спокійно:

— Прошу приготувати все, що треба, бо о шостій прийде руський священник.

— Роби собі сам! — відповіла жінка з гнівом.

— Чогось такого я по тобі ніколи не сподівалася! — впекла теща.

— А я по мамі чогось такого сподівався! — відповів зять.— Отже, займетесь приготуванням чи ні?

— Ні! — відповіла жінка.— I twego rusina sama karmic nie bede. Szukaj sobie mamki!

1

— Та-а-ак?! — здивувався суддя, і в серці его похололо.— То така ти мама? То аж так далеко сягає твій божевільний патріотизм!? Боже!

Не було що більше говорити! Суддя вибіг з хати, мов сам не свій. В останній хвилині нагадав собі, що ще кумів не має, і побіг, мов хлопець, до товариша судді, русина, та до своєї далекої своячки, щоб їх просити за хресних батьків. Ті з кількох слів зрозуміли прикре положення Данкевича і, хоч їм було немило, обіцяли прийти. Потім побіг ще суддя на пошту і зателеграфував до своєї матері, щоб зараз прислати мамку. Зорудувавши се, вернув домів.

Теща і жінка снувалися по комнатах і не відзивалися до него. У візочку плакав синок, але ніхто ним не займався. Був, мабуть, голодний — і се було его перше терпіння з тої причини, що він мав бути "русином". Суддя подивився на нього і перший раз в житті відчув долю того народу, до которого належали его предки і з котрим він був зв'язаний ще тільки одною ниткою, обрядом. Отся двотижнева дитина ще. нікому нічогосінько не винна і вже терпить. Що то буде далі?

"Але нехай терпить відразу! Нехай привикає! Буде характер!" — рішив батько.

Вийшов до кухні і послав слугу з готовим білетом до польського священника, щоб не приходив; сам же побіг до аптеки по пляшечку на молоко для дитини. Вернувши, в кухні сам пляшечку виварив, вимив, обтер, розпустив молоко перевареною водою, додав трохи цукру,— сам не знав, чи то добре, чи зле, але синок плакав і хотів їсти — і поніс ему до візочка.

1 I твого русина сама годувати не буду. Шукай собі мамку! (Пол.)

Жінки зглянулися по собі здивовано і мовчки вийшли до кухні. Дитина, не при звичаєна до пляшечки, не ссала гладко,— аж прикликана слуга "русинка" допомогла притім.

Користаючи з того, що слуга займалася дитиною, суддя вступив до кухні і тут тещі і жінці сказав здавленим, лютим голосом:

— Ви гієни, а не жінки! На дитині мститесь?! Але тут і теща засичала, як гадина:

— Кивіп, Ѓа]с!атака, ^ак кагсіу! 1

Суддя ступив раптом крок вперед — але стримався, потер собі чоло рукою і помалу вийшов з кухні.

— А —ах! — зітхнув глибоко у своїй комнаті і сів коло бюрка. Вхопив голову в обі руки — і здавалося ему, що тут у нього було пусто і в душі пусто, мовби хто раптом вимів звідтам всі думки і почування.

Потім привиділася ему его хлоп'яча комната в місті Б., де він з покійним татом

бавився,— відтак думка перескочила десятки миль і літ до візочка сина і в голові мов срібні дзвіночки забриніли: "Микольцю мій! рідний мій!"

Не втерпів, щоб не піти до нього подивитися. Саме слуга перевивала его у свіжі пеленки.

— Випив досить? *

— Випив.

— Прошу тебе, Настю, займися мені дитиною до завтра, поки мамка приїде. Ти знаєш чому?

— Знаю.

— Отже, уважай! А пані де?

— Вбираються в кухні до аптекарів.

— Тим ліпше!

Дійсно, обі жінки вийшли з дому, щоб не бути при хрестинах дитини. Забрали і Ядвісію з собою. Суддя саме починав призадумуватися над їх нечуваним поступком, коли над'їхав старенький руський священник, а небавом надійшли знайомий суддя та своячка, що мали бути хресними батьками. Всі зауважили, що дома не було ані тещі, ані жінки, але не згадували про се. Хрестини відбулися спокійно і з особливою повагою. Маленький Микольцьо дивився своїми великими очима на незнайомих людей, але був виїмково чемним. Здавалося, мовби все розумів і сам був рад цілій пригоді. По хресті зайнялася малим наймичка з такою любов'ю, як би то був її братчик,— і суддя чудувався в душі,

Русин, гайдамака, як кожний! (Пол.)

що се за чуття і думки були в сеї прибитої службою дівчини. Чи й она тішиться і чим?

Мало того, наймичка, не питаючи нікого, внесла за хвилину все, що було приготовлене до гостини. Застелила стіл, подала чарки. Суддя був їй в душі глибоко вдячним за сю вигадку, бо сам думав перепросити гостей і відпустити їх домів без гостини.

Тепер, коли він наливав чарки вина, рука тряслася ему зі зворушення, але був якийсь смутно спокійний. А коли гості дещо перекусили — більше для форми,— щоб не робити прикрості господареві,— і пили вино, суддя сказав їм:

— Сей день приніс мені радість і катастрофу. А може, се не катастрофа, тільки осторога на будуче. Нехай і так буде! Але будьте мені свідками, що я від нинішнього дня не поляк, не перевертень, тільки русин такий, як ви. Більше не маю сили казати, лише дякую вам ще раз...

І сей дужий мужчина, що людей судив, склонив голову на стіл і заплакав. В хаті стало тихо, ніхто не важився перебивати его сліз...

Дійсно, з того дня суддя Володислав Данкевич був ру-сином-патріотом. Всіх способів, які для него були доступні, ужив, щоб его не вважали поляком. Вписався до різних руських товариств, почав давати складки, говорив дома по-руськи, боронив народних справ, де міг.

Теща не показувалася вже в его хаті, а жінка пробувала всяких хитрощів, щоб его до себе привернути,— та не здалося. Він був холодно-чемний, не скривдив в нічім, але в довгі розмови не вдавався. Були се прикрі відносини, але він зносив їх спокійно, твердо постановивши собі не уступити.

Малий синок не мав причини нарікати на мамку, ріс, як на дріжджах, не дбаючи далі про ніякі різниці, що ділять людей. Він був "татів син", і тато всіх старань доложив, щоб син хоч у перших місяцях свого життя не зазнав ніякого лиха від божевільного патріотизму.

24.4.1913